

แนวทางการส่งเสริมการสร้างพระพุทธรูปไม้ในสังคมไทย - ลาว*
GUIDELINES FOR PROMOTING THE WOODEN BUDDHA
IMAGES MAKING IN THAI – LAOS SOCIETY

ธนวัฒน์ ศรีลา, Tanawat Srila
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phayao Campus
E-mail : dinnaja19@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาคุณค่าการสร้างพระพุทธรูปไม้ในวัฒนธรรมไทย - ลาว และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมอนุรักษ์ฟื้นฟูการสร้างพระพุทธรูปไม้ในสังคมไทย - ลาว วิธีการวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นปราชญ์ด้านการจัดสร้างพระพุทธรูปไม้ และผู้มีความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมพุทธศิลป์ของน่าน และหลวงพระบาง ทั้งสิ้น จำนวน 31 รูป/คน ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง คำถามปลายเปิด

ผลการวิจัยพบว่า (1) คุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปไม้ในสังคมไทย - ลาว มี 3 ด้าน คือ 1.1 ด้านพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปไม้ 1.2 คุณค่าด้านสังคม ช่วยควบคุมสังคมผ่านความเชื่อในเรื่องของบุญและบาป 1.3 คุณค่าด้านความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในเมืองน่านกับเมืองหลวงพระบาง (2) แนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ ฟื้นฟู การสร้างพระพุทธรูปไม้ ของเมืองน่าน และหลวงพระบาง ดังนี้ 2.1 ใช้ประเพณีเป็นเครื่องมืออนุรักษ์ 2.2 ใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ 2.3 ส่งเสริม พัฒนา ทักษะการสร้างพระพุทธรูปไม้แก่สามเณรที่บวชเรียน 2.4 ปลุกศรัทธา สร้างความสำนึกการเป็นเจ้าของ 2.5 สร้างมาตรฐานให้เกิดกับตัวผู้สอน 2.6 การสร้างและพัฒนาเครือข่าย 2.7 ส่งเสริมกลุ่มที่มีความสนใจ 2.8 อนุรักษ์พระพุทธรูปไม้ที่มีในวัดของตนเองเป็นอันดับแรก 2.9 การสร้างคุณค่าทางด้านจิตใจ 2.10 เรียนรู้จากความสำเร็จ 2.11 ใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการประชาสัมพันธ์ 2.12 สร้างสิ่งแวดล้อม

* Received 8 January 2021; Revised 17 June 2021; Accepted 19 June 2021

ที่เหมาะสม และ 2.13 จัดตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนการส่งเสริม อนุรักษ์ ฟื้นฟู พระพุทธรูปไม้ ร่วมกันระหว่างเมืองน่านกับหลวงพระบาง เพื่อให้เกิดการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันและมีความยั่งยืน

คำสำคัญ : พระพุทธรูปไม้ , การส่งเสริมการสร้างพระพุทธรูปไม้

Abstract

The objectives of this article were 1) study the value of building wooden Buddha images in Thai-Lao culture and 2) to study the guidelines for promoting, preserving, restoring the construction of wooden Buddha images in Thai-Lao society. The research methodology was a qualitative research. The key informants were the wisdom on wooden Buddha images making and people who has knowledge in art and culture selected by purposive sampling including 31 persons of Nan and Loungphrabang. It used indept interview, focus group discussion and participate observation by using half structural interview form and questionnaires.

The result of this research revealed that;

1) There were 3 aspects of the value of making a wooden Buddha image in Thai-Lao society namely; 1.1 The Buddhist Art aspect, 1.2 the social aspect had controled the society by passing the belief in accumulated merits and sin, 1.3 the value of Buddhist stability aspect in Nan city and Loung prabang city.

2) The direction for promoting, conserving, restoring and making the wooden Buddha images of Nan city and Loungprabang were as follows, 2.1 They should let traditions as a tool for conservation, 2.2 use the temple be a learning center, 2.3 promote and develop skill on the making the wooden Buddha image for the novice, 2.4 cultivate trust and spirit in their own, 2.5 standard building to the teacher, 2.6 make and network developing, 2.7 promote the interesting group, 2.8 conserve the wooden Buddha images in their own temples, 2.9 create the spiritual value, 2.10 learn from success, 2.11 use technology to help promote, 2.12 create the suitable environment and

2.13 set the working group on the promotion, conservation and restoration of wooden Buddha images between Nan city and Loung Prabang city for achievement in the same and sustainable development.

Keywords : The wooden buddha images, Promoting of wooden buddha images making

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธรูป พัฒนามาจากความเชื่อที่มีต่อพระพุทธศาสนา จนกลายเป็นสิ่งที่ใช้แทนพระพุทธเจ้า มีวัตถุประสงค์การสร้างเพื่อระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า มีปรากฏการณ์สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 500 ถึง พ.ศ. 550 ในสมัยของพระเจ้ากนิษกะ แห่งราชวงศ์กุษาณะ พระเจ้ากนิษกะเป็นกษัตริย์ที่มีเชื้อสายกรีก ซึ่งชาวกรีกนิยมสร้างรูปเคารพบูชาของบุคคลสำคัญ เพื่อเป็นการแสดงถึงการให้ความเคารพนับถือพระเจ้า พระเจ้ากนิษกะทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภก พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง จึงนิยมสร้างพระพุทธรูปแทนองค์พระศาสดา ในรูปแบบของมนุษย์เป็นพุทธเจดีย์ (กานต์ธีรา, 2551, น. 9) ต่อมาความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปได้แพร่หลายไปในหลายพื้นที่ เมื่อการสร้างพระพุทธรูปเกิดขึ้นที่เมืองใดก็จะมีศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองนั้นเกิดขึ้นหรือเพิ่มเติมตามความเชื่อของเมืองนั้น ๆ ตามมา

ร่องรอยการสร้างพระพุทธรูปไม้พบประวัติการสร้างจากตำนานพระเจ้าไม้แก่นจันทน์ มีบันทึกปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุระหว่างเดินทางไปอินเดียของ “หลวงจีนฟาเหียน” เมื่อราว พ.ศ. 950 (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2550, น. 52) ปรากฏในตำนานพระแก่นจันทน์ (สงวน โชติสุขรัตน์, 2515, น. 70-71) สำหรับพระพุทธรูปไม้มีการค้นพบเป็นจำนวนมาก ในดินแดนแถบล้านนาโบราณ ซึ่งนิยมสร้างพระพุทธรูปไม้ จากสกุลช่างต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก

เมืองน่านและเมืองหลวงพระบางเป็นอีกเมืองหนึ่งที่มีอาณาเขตติดกับล้านนามีความสัมพันธ์ในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม มาตั้งแต่โบราณ (กรมศิลปากร, 2530, น. 25) มีการพบพระพุทธรูปไม้กระจายอยู่ทั่วบริเวณดินแดนของเมืองน่านและเมืองหลวงพระบาง พระพุทธรูปไม้แต่ละองค์มีอายุที่เก่าแก่มากมีเอกลักษณ์ ความคล้ายกันทางวัฒนธรรมด้านพุทธศิลป์ของทั้งสองพื้นที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น

ในช่วงเวลาที่ผ่านมาเมืองน่านและหลวงพระบางเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ทำให้องค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้บางส่วนไม่ได้รับการอนุรักษ์ ช่างแกะสลักพระพุทธรูปมีจำนวนลดลง การหาองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่อง

การแกะสลักพระพุทธรูปไม้ยากมากขึ้น ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม้ในปัจจุบันก็ได้ลดลง

การหาแนวทางการส่งเสริม อนุรักษ์ พื้นฟู พระพุทธรูปไม้ให้อยู่คู่กับเมืองน่านและเมืองหลวงพระบาง ซึ่งนับได้ว่ามีความสำคัญทางพระพุทธศาสนาของล้านนาตะวันออก การวิจัยแนวทางการส่งเสริมการสร้างพระพุทธรูปไม้ในสังคมไทย-ลาว ทำการศึกษาในพื้นที่จังหวัดน่าน ประเทศไทย กับเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่องานพุทธศิลป์ ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ตลอดจนพระพุทธศาสนา เป็นมรดกตกทอดไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ รากเหง้าของตนเองผ่านองค์พระพุทธรูปไม้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษา ปัญหา อุปสรรค คุณค่าการสร้างพระพุทธรูปไม้ในวัฒนธรรมเมืองน่าน - หลวงพระบาง
2. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมอนุรักษ์พื้นฟูการสร้างพระพุทธรูปไม้ในสังคมเมืองน่าน - หลวงพระบาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง โดยเป็นปราชญ์ด้านการจัดสร้างพระพุทธรูปไม้ และผู้มีความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม พุทธศิลป์ของน่าน และหลวงพระบาง ทั้งสิ้นจำนวน 31 รูป/คน ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง คำถามปลายเปิด บันทึกและเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร บันทึกเทป การถ่ายภาพ การบันทึกการสังเกตวิเคราะห์ข้อมูล โดยการค้นหาคำสำคัญ แยกประเด็นหมวดหมู่ สรุป ประมวลผลข้อมูล และศึกษาจากเอกสาร ตำรา ปับสา จารึก เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปไม้

ผลการวิจัย

1. คุณค่าการสร้างพระพุทธรูปไม้ในวัฒนธรรมเมืองน่านกับหลวงพระบาง

คุณค่าที่ยกระดับพระพุทธรูปไม้ให้มีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อผู้คนในเมืองน่าน และหลวงพระบาง คือ การสร้างพระพุทธรูปไม้ชิ้นมานั้นเป็นการสร้างขึ้นเพื่อเป็นภาพตัวแทนของบุคคลทรงอิทธิพลในด้านใดด้านหนึ่ง และแนวคิดรูปแทนบุคคล ได้นำมาใช้กับพระมหากษัตริย์ที่เป็นดังสมมุติเทพ การสร้างรูปแทนบุคคลยังได้บ่งบอกถึงอำนาจของชนชั้นปกครอง แสดงถึงความยิ่งใหญ่และบารมี จากการค้นคว้าจากเอกสารตำรา การสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ด้วยมีผลของการศึกษาดังต่อไปนี้

1) **คุณค่าด้านพุทธศิลป์** ของพระพุทธรูปไม้ทั้งในส่วนของเมืองน่าน และหลวงพระบาง จะให้ความสำคัญไปที่พระพุทธรูปไม้เป็นสื่อกลางระหว่างชนชั้นปกครองไปจนถึงชาวบ้านทั่วไปกับพระพุทธศาสนา ด้วยแสดงพลังแห่งความศรัทธาที่พวกตนมีอยู่นั้นออกมาผ่านงานพุทธศิลป์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่สามารถจับต้องได้ กล่าวคือ การนำศรัทธาที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ ทำให้ออกมาในรูปแบบรูปธรรม เป็นวัตถุที่สามารถจับต้องได้และทำให้วัตถุที่จับต้องได้กลับไปมีผลหรืออิทธิพลต่อจิตใจของผู้สร้างเองหรือบุคคลอื่นที่ได้พบเห็นที่มีความเชื่อและศรัทธาไปในทิศทางที่เหมือนกัน อีกประการหนึ่งยังมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ของทั้งสองพื้นที่ระหว่างเมืองน่านกับหลวงพระบาง ที่มีความเชื่อมโยงกันโดยผ่านงานด้านพุทธศิลป์คือพระพุทธรูปไม้ที่มีพุทธลักษณะที่คล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก

คุณค่าของพระพุทธรูปไม้ที่ปรากฏจากการให้ข้อมูลของผู้รู้และปราชญ์ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธรูปไม้ที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาในด้านมิติทางสังคม ที่แสดงให้เห็นว่า สภาพสังคมของเมืองน่านและหลวงพระบางนั้นมีความสัมพันธ์กัน โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นตัวกลางที่คอยเชื่อมโยงทั้งสองเมืองนี้ไว้มาตั้งแต่อดีต ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้จึงไม่มีความแตกต่างกันมากนัก ประกอบด้วย ความเชื่อเรื่องของการสร้างบุญไว้เป็นปัจจัยภายหน้าที่พบเป็นหลักฐานจารึกเป็นตัวหนังสืออักษรเมืองน่านโบราณ (ตัวเมือง) และอักษรของหลวงพระบาง (สัมภาษณ์ พระครูผาสุกนันทวัฒน์, 2562)

การให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างเพราะเชื่อว่าการนำไปประดิษฐานไว้ในพระพุทธศาสนาให้ผู้คนได้กราบไหว้แล้วจะมีอานิสงส์มาก อีกทั้ง ยังเป็นการอนุรักษ์สืบทอดพระพุทธศาสนาไปอีกทางหนึ่ง การจารึกไว้ตรงฐานพระพุทธรูปเปรียบเสมือนการให้คำมั่นสัญญากับตนเองว่าในอนาคตมีความมุ่งหวังที่จะพบความสุขความเจริญในเขตบุญของพระพุทธศาสนา และยังบ่งบอกถึงประวัติความเป็นมาช่วงเวลาสำคัญของพระพุทธศาสนาในเมืองน่านและหลวงพระบางผ่านพระพุทธรูป

สรุป คุณค่าด้านพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปไม้ มีประเด็นทั้งหมด 7 ประเด็น ประกอบด้วย (1) การสืบทอดพระพุทธรูปศาสนา (2) สื่อถึงวิถีชีวิตของชุมชน (3) เป็นต้นแบบให้ช่างรุ่นหลังได้ศึกษา (4) เป็นมรดกทางวัฒนธรรม (5) สืบทอดอนุรักษ์ประเพณี (6) แสดงความเคารพนอบน้อมต่อพระพุทธเจ้า (7) รู้จักตนเองผ่านงานพุทธศิลป์

อีกทั้ง ยังเป็นนวัตกรรมของพระพุทธรูปศาสนา ที่สร้างขึ้นจากความเชื่อความศรัทธาของผู้คนในเมืองน่านกับเมืองหลวงพระบาง ตลอดจนคนที่นับถือศาสนาพุทธทุกวัฒนธรรมที่ใช้ฐานความศรัทธา ความเชื่อแบบเดียวกัน จนทำให้เกิดคุณค่าด้านงานพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่า เนื่องจากพระพุทธรูปไม้จัดอยู่ในด้านงานพุทธศิลป์ ความเชื่อได้ถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือร่วมกับพระพุทธรูปไม้จากสิ่งที่เป็นนามธรรมให้ออกมาเป็นรูปธรรมที่สามารถจับต้องได้

2) คุณค่าด้านสังคม พระพุทธรูปไม้เป็นนวัตกรรมที่ช่วยควบคุมสังคมในลักษณะของกฎหมายที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร พระพุทธรูปไม้เกิดขึ้นมาจากฐานของความเชื่อในเรื่องของบุญและบาป ซึ่งเมืองน่านกับเมืองหลวงพระบางต่างเป็นเมืองที่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นผู้คนทั้งสองเมืองนี้จะถูกใส่ความคิดเรื่องของบุญและบาปเข้าไปในจิตสำนึกตั้งแต่ยังเล็ก และสิ่งเหล่านี้ก็ติดตัวมาจนโตและถ่ายทอดแนวความคิดนี้ไปยังรุ่นต่อไป ในสังคมของเมืองน่านกับหลวงพระบางนั้น การสร้างพระพุทธรูปไม้ถูกมองว่าเป็นการสร้างบุญบารมี เป็นสัญลักษณ์แห่งคุณงามความดี (สัมภาษณ์ พระมหาธนพล อากาศโร, 2562)

จึงทำให้พระพุทธรูปไม้ที่ตนเองได้สร้างกลายเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ส่งผลไปยังสังคมที่มีระบบฐานความเชื่อเดียวกันให้เกิดความสงบสุขโดยมีพระพุทธรูปไม้เปรียบเสมือนตัวแทนของกฎหมายที่ควบคุมคนในเมืองน่านและหลวงพระบาง ให้หมั่นสร้างแต่คุณงามความดีละเว้นการปฏิบัติที่ไม่ดี

คุณค่าด้านสังคมของเมืองน่านและเมืองหลวงพระบาง จนสามารถสร้างประโยชน์ต่อสังคมของผู้คนที่มีความเป็นมาที่ยาวนาน สามารถสรุปได้ทั้งหมด 7 ประเด็น ประกอบด้วย (1) ด้านประวัติศาสตร์ (2) ความรักความสามัคคีในครอบครัวและชุมชน (3) ด้านการปกครอง (4) การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม (5) การสร้างขวัญกำลังใจ (6) เป็นสื่อกลางระหว่างชนชั้น (7) ท่องเที่ยว เศรษฐกิจ

3) คุณค่าในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาในเมืองน่านกับเมืองหลวงพระบางมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาเคียงคู่กัน การที่ทั้งสองเมืองเป็นเมืองพุทธจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีรากฐานทางพระพุทธศาสนาที่เข้มแข็งในทั้งสองเมือง พระพุทธรูปไม้เป็นสิ่งหนึ่งที่เป็นหลักฐานยืนยันถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในดินแดนทั้งสอง เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตวิญญาณ ในชีวิตประจำวันเราจะสังเกตเห็นข้าวของเครื่องใช้ของคนสมัยโบราณของเมืองน่านกับหลวงพระบางจะถูกสร้างขึ้นมามีไว้ใช้กับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา เป็นของใช้สำหรับประกอบในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา (สัมภาษณ์

เจ้านิษฐาคง สมสนิท, 2562) พระพุทธรูปไม้เข้าไปมีบทบาทในการสืบทอดทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาไม่ให้สูญหายไปจากเมืองน่านกับหลวงพระบาง ในช่วงเวลาหนึ่งพระพุทธรูปไม้ ได้ทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์เพื่อรอการมารับไม้ต่อของนวัตกรรมของพระพุทธศาสนา อย่างอื่นที่จะมารับช่วงต่อเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาในอนาคต สรุไปได้ 5 ประเด็น ดังนี้

คุณค่าของพระพุทธรูปไม้ที่ด้านพระพุทธศาสนามีประเด็นดังต่อไปนี้ ประกอบด้วย (1) สืบทอดพระพุทธศาสนา (2) เรียนรู้พระพุทธศาสนาผ่านพระพุทธรูปไม้ (3) ชัดเกลาคิดใจ (4) เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ (5) เป็นสื่อกลางในการสร้างบุญ

2. แนวทางการส่งเสริมอนุรักษ์ฟื้นฟูการสร้างพระพุทธรูปไม้ในวัฒนธรรมเมืองน่าน กับหลวงพระบาง

ปัจจัยที่ส่งผลต่อพระพุทธรูปไม้ของเมืองน่านและหลวงพระบาง ที่ได้รับความนิยม ที่ลดลง มีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยจากการค้นคว้าจากเอกสารตำรา การสัมภาษณ์ และ ได้ลงไปสัมผัสกับสภาพปัญหาในพื้นที่ พบข้อมูลเพื่อนำเสนอตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ด้วยมีผล ของการศึกษาดังต่อไปนี้ จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในเมืองน่าน พบปัญหา 9 ประเด็น ประกอบด้วย (1) ขาดการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง (2) การสร้างพระพุทธรูปไม้ไม่ก่อให้เกิดรายได้ ที่น่าพอใจ (3) เป็นงานที่ต้องใช้ความเพียรพยายามสูงในการสร้าง (4) มีวัสดุอย่างอื่นมาทดแทน ในการสร้างพระพุทธรูปไม้ (5) ความนิยมในการสร้างพระพุทธรูปไม้ลดลง (6) วัสดุไม้หาได้ยาก ในปัจจุบัน (7) ขาดการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐอย่างจริงจัง (8) ขาดองค์ความรู้ในการจัดสร้าง (9) เครื่องจักรสามารถทดแทนกำลังคนได้

ในเมืองหลวงพระบางก็มีสภาพปัญหาที่ไม่ได้ต่างกับในเมืองน่าน เพียงแต่การปกครอง ของสองเมืองนี้มีความแตกต่างกันจึงทำให้ สภาพปัญหาเดียวกันในพื้นที่หนึ่งอาจจะจัดการได้ แต่ในอีกพื้นที่หนึ่งไม่สามารถจัดการได้ สภาพปัญหาเกี่ยวกับการส่งเสริม อนุรักษ์ ฟื้นฟู การสร้างพระพุทธรูปไม้ในเมืองหลวงพระบางและเมืองใกล้เคียง มีจำนวน 6 ประเด็น ดังนี้ (1) การสร้างรายได้จากรูกริกท่องเที่ยวง่ายกว่าการจำหน่ายพระพุทธรูปไม้ (2) หน่วยงานรัฐ ไม่สนับสนุนอย่างจริงจัง (3) ไม่มีผู้สืบทอดสกุลช่างหลวงพระบาง (4) การประกอบอาชีพอื่น มีรายได้ที่ดีกว่า (5) การขาดโอกาสในการศึกษาเรียนรู้ (6) การเปลี่ยนการปกครอง

จากปัญหา อุปสรรค ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับเรื่องการ ส่งเสริม อนุรักษ์ ฟื้นฟู การแกะสลัก พระพุทธรูปไม้ของเมืองน่านและเมืองหลวงพระบาง พบข้อเสนอแนะจากข้อมูลจริงในพื้นที่ จำนวน 13 ประเด็น ประกอบด้วย

2.1 ใช้ประเพณีพื้นถิ่นเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ เช่น การจัดขบวนพระพุทธรูป ไม้แทรกในงานประเพณีต่าง ๆ

2.2 ใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การสร้างพระพุทธรูปไม้พื้นถิ่น

2.3 ส่งเสริม พัฒนา ทักษะ สามเณรที่บวชเรียนให้ได้รับความรู้ในการสร้างพระพุทธรูปไม้

2.4 ปลุกศรัทธา สร้างความสำนึกการเป็นเจ้าของ เช่น การให้อำนาจความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับความเป็นมาของพระพุทธรูปไม้กับพระพุทธศาสนา

2.5 สร้างมาตรฐานให้เกิดกับตัวผู้สอน คือ การพัฒนาทักษะความเชี่ยวชาญให้เกิดการยอมรับ มีรูปแบบเทคนิคการสร้างพระพุทธรูปไม้ที่ชัดเจน สามารถสอนผู้อื่นได้

2.6 การสร้างเครือข่าย ภาครัฐ และองค์กรชุมชน

2.7 ส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มเครือข่าย แลกเปลี่ยน องค์ความรู้การอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้

2.8 อนุรักษ์พระพุทธรูปไม้ที่มีในวัดของตนเองเป็นอันดับแรก

2.9 การสร้างคุณค่าทางด้านจิตใจ การมีประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้ในชุมชนทำให้คนในชุมชนได้ซึมซับคุณค่าของงานพุทธศิลป์นำไปปรับใช้ให้เกิดคุณค่ากับชีวิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน

2.10 เรียนรู้จากความสำเร็จ การมีพี่เลี้ยงที่ประสบความสำเร็จในเรื่องของการส่งเสริม อนุรักษ์ ฟันฟู ในลักษณะงานที่ใกล้เคียงกันยอมทำให้เมื่อนานกับหลวงพระบาง ไม่เกิดการหลงประเด็นว่าจะทำสิ่งไหนก่อนหลัง ลดความผิดพลาดจากการไม่มีประสบการณ์ได้ในระดับหนึ่ง

2.11 ใช้เทคโนโลยีช่วยในการประชาสัมพันธ์เพื่อการอนุรักษ์และฟันฟู

2.12 สร้างสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม

2.13 จัดตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนในเรื่องการส่งเสริม อนุรักษ์ ฟันฟู พระพุทธรูปไม้ร่วมกันระหว่างเมื่อนานกับหลวงพระบาง

จากการส่งเสริม อนุรักษ์ฟันฟู กิจกรรมการสร้างพระพุทธรูปไม้ในช่วงเกิดผล ดังนี้

- เกิดการพัฒนาคุณภาพ ช่างจะเรียนรู้จากความผิดพลาดทั้งของตนเองและผู้อื่น แล้วนำมาปรับปรุงพัฒนาฝีมือ วัสดุที่ใช้ในการสร้างพระพุทธรูปไม้ เช่น จากเดิมการสร้างพระพุทธรูปไม้อาจจะมีการใช้วัสดุในการสร้างที่ไม่มีคุณภาพ ไม้ที่นำมาสร้าง การลงรักปิดทอง ทำให้พระพุทธรูปไม้ไม่มีความคงทน การนำองค์ความรู้จากผู้มีประสบการณ์หลาย ๆ ท่าน มาปรับปรุงแก้ไขข้อผิดพลาดให้กับชิ้นงานของตนเองให้เกิดพัฒนาคุณภาพอยู่ตลอดเวลา

- ช่างแกะสลักเป็นผู้อนุรักษ์หลัก เกิดความภาคภูมิใจและมีความมั่นใจสามารถเป็นครูผู้ถ่ายทอดการสร้างพระพุทธรูปไม้ได้ ตัวของช่างแกะเองเกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จนส่งผลต่อคุณค่าทางจิตใจรู้สึกภูมิใจที่ได้เป็นส่วนร่วมในการอนุรักษ์พระพุทธรูปไม้อันเป็นมรดกที่ล้ำค่าของตน

- เกิดการรวมกลุ่มระหว่างช่างแกะสลัก ทำให้มีการแลกเปลี่ยนวิธีการ เทคนิคการทำ และการพัฒนาผลงาน

- เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ในระดับบุคคลและองค์กร หน่วยงานภาครัฐ ได้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมผลักดันให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิดรายได้ สามารถทำให้พระพุทธรูปไม้ที่เป็นของเดิมยังคงได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว และตัวของช่างก็มีรายได้จากการสร้างพระพุทธรูปไม้ให้บูชา

- การได้รับความรู้ที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้ ทำให้ชุมชนให้ความสำคัญ และเกิดการขับเคลื่อนในกลุ่มเล็ก ๆ เช่น การประสานหน่วยงานวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ ขอให้มีการจัดทำหลักสูตรระยะสั้น หรือโครงการสร้างพระพุทธรูปไม้ในชุมชน

- มีการฟื้นฟูเกี่ยวกับประเพณีการถวายพระพุทธรูปไม้ในช่วงออกพรรษาและประเพณี ยี่เป็ง จำนวน 4 แห่ง ในจังหวัดน่าน เพื่อนำร่องในปีแรก ๆ และมีความพยายามที่จะส่งเสริมให้เกิดขึ้นในเมืองน่านให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในอนาคต

- มีการจัดตั้งเครือข่ายในกลุ่มของผู้ที่ให้ความสนใจ ทั้งที่เป็นกลุ่มออนไลน์ และกลุ่มในชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูปไม้

- เกิดศูนย์การเรียนรู้ ตัวผู้สอนเองก็ได้รับ

- เกิดช่างบูรณะพระพุทธรูปไม้ที่ชำรุด

- ช่างพัฒนาฝีมือให้เป็นที่ยอมรับ ความนิยมสูงกว่าเครื่องจักรเนื่องจากมีการใส่เรื่องของพิธีกรรมในการสร้างเข้าไปในองค์พระพุทธรูปไม้

- เกิดประโยชน์กับการท่องเที่ยว ด้านวัฒนธรรม พระพุทธรูปไม้เก่ามีส่วนช่วยเหลือเลี้ยงเศรษฐกิจเมืองน่านและหลวงพระบาง

- มีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่าย และอนุรักษ์ของเก่าที่มีในวัดของตนเอง

- มีช่างเกิดขึ้นแม้จะไม่ใช้สกุลช่างหลวงแต่เป็นสกุลช่างเวียงจันทน์

- เริ่มมีการศึกษาถอดพุทธลักษณะ เลียนแบบพระพุทธรูปไม้สกุลช่าง ที่มีในหลวงพระบาง

- เริ่มมีคนสนใจมากขึ้น แต่ยังไม่เป็นวงกว้าง มีแนวโน้มไปในทิศทางที่ดี ความต้องการไม้ได้มาจากความต้องการประกอบเป็นอาชีพ แต่มีความชื่นชมในพุทธศิลปะ ความศรัทธา

- เกิดกลุ่มช่างเพิ่มขึ้นในรอบ 1 ปีครึ่ง ที่ผ่านมามีจำนวน 26 รูปคน ไม่นับรวมผู้ที่ให้ความสนใจเดินทางมาเรียนเอง

- เกิดความร่วมมือระหว่างศูนย์การเรียนรู้กับวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติ ในการผลิตช่างแกะสลักพระพุทธรูปไม้ในเมืองน่าน

- เกิดเครือข่ายที่เป็นนิสิตจาก สปบ.ลาว ที่เข้ามาเรียนที่วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ มีโอกาสได้เรียนการแกะสลักพระพุทธรูปไม้ ในปัจจุบันสามารถเป็นครูสอนแกะสลักพระพุทธรูปไม้ได้จำนวน 3 รูป

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเห็นได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปไม้ในเมืองน่านและหลวงพระบาง ช่วยจรรโลงสังคมให้ขับเคลื่อนไปอย่างมีวัฒนธรรมและเป็นศูนย์รวมจิตเพื่อการคงอยู่ของสังคม โดยสามารถสรุปและวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. คุณค่าการสร้างพระพุทธรูปไม้ในวัฒนธรรมไทย-ลาว

1.1 ด้านพุทธศิลป์ พระพุทธรูปไม้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนายังดำรงอยู่ได้ เนื่องจากยังมีผู้สืบทอด สนใจและให้ความสำคัญต่องานแกะสลักพระพุทธรูปไม้ ซึ่งสอดคล้องกับ ดนัย ไชโยธา ได้กล่าวว่า “แนวความคิดของวัฒนธรรมซึ่งผนวกกับความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นก่อให้เกิดเป็นประเพณีต่าง ๆ ตามวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่” (ดนัย ไชโยธา, 2546, น. 110-117)

1.2 คุณค่าด้านสังคม พระพุทธรูปไม้มีอิทธิพลต่อจิตใจของผู้คนของเมืองน่านและหลวงพระบางตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ทำให้นักวิชาการนักวิจัยเป็นจำนวนมากได้ศึกษาประวัติศาสตร์ ผ่านตัวของพระพุทธรูปไม้เพื่อใช้เป็นหลักฐานการอ้างอิงทางวิชาการ และพระพุทธรูปไม้ยังคงหล่อเลี้ยงผู้คนในสังคม เป็นเครื่องส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับ สิทธิศักดิ์ ริงเงิน ที่ว่า “การสร้างพระพุทธรูปไม้ ได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของประวัติศาสตร์เมืองน่านกับพระพุทธศาสนา ที่ถูกบันทึกไว้ในรูปแบบของประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา และเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆที่เป็นถาวรวัตถุที่สร้างโดยบรรพชนและสืบทอดมายังคนรุ่นปัจจุบัน” และ ชาญคณิต อารรณ์ ที่ว่า “ปัจจุบันชุมชนท้องถิ่นได้หันมาให้ความสนใจในการพัฒนารูปแบบเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว โดยแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ภายใต้การผลิตสินค้าและบริการที่มีการผสมผสานพัฒนาระบบเศรษฐกิจการค้าเข้ากับวัฒนธรรมชุมชน เป็นการสร้างตัวตน ท้องถิ่น ผ่านการเคลื่อนไหวในมิติทางวัฒนธรรม เช่น การใช้ความเป็นชาติพันธุ์ โบราณสถาน ประวัติศาสตร์ มาเป็นฐานในการสร้างสินค้าทางวัฒนธรรม” (คณิต อารรณ์, 2557, น. 7)

1.3 คุณค่าด้านพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปไม้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวขัดเกลาจิตใจของผู้สร้างและเจ้าศรัทธา แสดงความยั่งยืนของพระพุทธศาสนาในชุมชนนั้น ๆ สอดคล้องกับ สุภาพรรณ ฦ บางช้าง ที่ว่า “พระพุทธศาสนามีความเหมาะสมกับการพัฒนาสังคมไทยเป็น

อย่างยิ่ง เพราะหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างคนที่มีคุณภาพชีวิต ทำให้คนในสังคมดำเนินชีวิตบนฐานแห่งความจริง เพื่อที่การพัฒนาด้านจิตใจจะไม่ขัดแย้งกับการพัฒนาด้านวัตถุและสังคม แต่กลับเป็นเครื่องหนุนให้มีการพัฒนาในแนวทางที่เหมาะสม” (สุภาพรณณ บางช้าง, 2526, น. 83)

2. แนวทางการส่งเสริมอนุรักษ์ฟื้นฟูการสร้างพระพุทธรูปไม้ในสังคมไทย-ลาว

เริ่มจากปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองการปกครอง การใช้เทคโนโลยีเข้ามาแทนช่างแกะสลัก จำนวนช่างลดลง ความรู้เชิงช่างและคติการสร้างหายไปจากสังคมน่าน และหลวงพระบาง จากปัญหาอุปสรรคดังกล่าวได้นำไปสู่การหาแนวทางการส่งเสริมอนุรักษ์ฟื้นฟูการสร้างพระพุทธรูปไม้ในเมืองน่านและหลวงพระบาง พบว่า ส่วนมากแล้วการเริ่มที่ตัวบุคคลที่ให้ความสนใจจะประสบความสำเร็จในการส่งเสริมอนุรักษ์ฟื้นฟูพระพุทธรูปไม้มากกว่าการถูกบังคับให้มาเรียนรู้ ตลอดถึงการส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การสร้างคุณภาพให้เกิดกับตัวผู้สอน ประเด็นเหล่านี้มีผลเป็นอย่างมากในการที่จะฟื้นฟูพระพุทธรูปไม้ให้กลับมารุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่ง สอดคล้องกับ Michael j. Marquard, EdD, กานต์สุตา มาชะศิริรานนท์ (แปล) ได้ยกแบบอย่างขององค์การแห่งการเรียนรู้ในเชิงระบบต่างตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาเพื่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ จากความล้มเหลวหันมาใส่ใจการพัฒนาแบบย่อยที่มีความสัมพันธ์กัน” (Michael j. Marquard, EdD, กานต์สุตา มาชะศิริรานนท์ (แปล), 2557, น. 54-66)

สำหรับผลที่ได้จากการส่งเสริม อนุรักษ์ ฟื้นฟู พบว่า จากผู้ที่มีความสนใจเป็นทุนเดิมอยู่แล้วสามารถเรียนรู้ได้เร็วกว่าคนกลุ่มอื่น และยังมีการขยายผลไปยังคนที่สนใจอย่างที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการสอดคล้องกับอำนาจ เย็นบาย ได้นำเสนอคำว่า “พุทธศิลป์” ตามทัศนะของอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ว่าพุทธศิลป์ไม่ใช่เป็นอุบัติการณ์ทางภาษาศาสตร์ใหม่หรือเป็นปรากฏการณ์ทางศิลปะล่าสุดหรือเป็นนิมิตใหม่ในการแสวงหาที่เพิ่งค้นพบเท่านั้น แต่หากมีมาช้านานแล้ว เพื่อเป็นพุทธบูชา” (อำนาจ เย็นบาย, 2532, น. 95)

ยังพบอีกว่าการเรียนการสอนแกะสลักพระพุทธรูปไม้อย่างไม่เป็นทางการผู้เรียนมีความตั้งใจและสามารถเรียนรู้ได้ไว สอดคล้องกับพระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต) กล่าวไว้ในหนังสือ “อนุทินธรรมะ : ธรรมะสำหรับ 365 วัน” ตอนหนึ่งว่า ศิลปะ เป็นการสร้างทักษะในการใช้การสัมผัส การใช้เครื่องมือจนเกิดความชำนาญ” (พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต), 2537, น. 122)

และผลจากการส่งเสริมยังเกิดเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้ข้ามจังหวัด ข้ามประเทศจากกลุ่มผู้ที่มีความสนใจในพระพุทธรูปไม้เหมือนกัน พลังของสื่อออนไลน์ทำให้มีกลุ่มผู้ให้ความสนใจหน้าใหม่ ๆ เกิดขึ้นและติดตามความเคลื่อนไหวของกลุ่ม

อยู่เสมอ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากสื่อออนไลน์ บางเรื่องกำหนดการรับรู้ของสังคมได้ ข้อมูลจากสื่อออนไลน์สามารถสร้างผลกระทบในเชิงการเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าสื่อขยายประเด็นการนำเสนออย่างรอบด้าน อย่างไรก็ตามสื่อยังใช้ข้อมูลเหล่านี้ เพื่อการบอกเล่าเหตุการณ์เป็นหลักแม้พบความพยายามในการต่อยอดประเด็น” (สกุลศรี ศรีสารคาม และคณะ, 2559, น. 132) ในอีกมุมหนึ่งถือเป็นโอกาสดีที่จะประชาสัมพันธ์องค์ความรู้เรื่องราวดี ๆ ของพระพุทธรูปไม้ในเมืองน่านและเมืองหลวงพระบางให้สาธารณชนได้รับทราบ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) องค์กรภาครัฐกำหนดนโยบาย และแผนปฏิบัติการที่ชัดเจนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูการจัดสร้างพระพุทธรูปไม้
- 2) ส่งเสริมให้มีการนำพระพุทธรูปไม้มาร่วมใช้ในงานประเพณีชุมชนและท้องถิ่น อย่างเป็นรูปธรรม
- 3) นำองค์ความรู้การจัดสร้างพระพุทธรูปไม้ เป็นหนึ่งในหลักสูตรการเรียนการสอนด้านพุทธศิลปะ

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการและต่อยอดการวิจัย

วิจัยฉบับนี้ได้รวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาการสร้างพระพุทธรูปไม้ องค์ความรู้ในงานวิจัยนี้ควรได้รับการพัฒนาต่อยอด เพื่อให้เกิดประโยชน์กับงานพุทธศิลป์ ด้านการแกะสลักพระพุทธรูปไม้ให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) พัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการในการส่งเสริม อนุรักษ์ ฟื้นฟู การแกะสลักพระพุทธรูปไม้ ในเมืองน่าน
- 2) พัฒนาการจัดการองค์ความรู้เรื่องการแกะสลักพระพุทธรูปไม้ในเมืองน่าน

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2530). เมืองน่านโบราณคดี ประวัติศาสตร์และศิลปะ. น่าน : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน.
- กานต์ธีรา. (4 พฤศจิกายน 2551). ธรรมลีลา. ผู้จัดการ, น. 9.
- คณิต อวรณ์. (2557). การสถาปนาพระพุทธรูปตามเส้นทางท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดล้านนา : พุทธศิลป์กับการบริโภคนิยม. “วารสารอรรถธรรมศึกษา โขง-สารวิน”. 5 (1), 7.
- เจ้านิษฐาคง สมสนิท. วังนา เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. (19 กันยายน 2562).
- दनัย ไชยโยธา. (2546). สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้งเฮ้า.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2550). รากเหง้าแห่งศิลปะไทย. กรุงเทพฯ : ริเวอร์บุ๊คส์.
- พระราชวรมูณี (ประยูร ธมฺมจิตโต). และคณะ. (2537). อนุทินธรรมะ : ธรรมะสำหรับ 365 วัน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระครูผาสุกนันทวัฒน์. เจ้าอาวาสวัดสวนหอม รองเจ้าคณะตำบลในเวียงอำเภอเมืองน่าน จ.น่าน, (1 พฤษภาคม 2562).
- พระมหาธนพล อาภากรโ. เจ้าอาวาสวัดแสงดาว ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน. (1 พฤษภาคม 2562).
- สงวน โชติสุขรัตน์. 2515. (ปริวรรต). “ตำนานพระเจ้าไม้แก่นจันทน์”. ในประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2562). “พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท.” ในการแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย. กรุงเทพฯ : กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สกุลศรี ศรีสารคาม และคณะ. (2559). การส่งเสริมแนวทางการใช้ข้อมูลจากสื่อออนไลน์ ในกระบวนการรายงานข่าว ในยุคเทคโนโลยีหลอมรวม (รายงานการวิจัย). นนทบุรี : คณะนิเทศศาสตร์ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์.
- อำนาจ เย็นบาย. (2532). ศิลปะพิจารณา. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลปะการพิมพ์.
- Michael j. Marquard, EdD , (2557). กานต์สุดา มาชะศิริานนท์ (แปล). การพัฒนาองค์แห่งการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : เอ็กซ์เปอร์เน็ท.

